

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

ЛАТКОВСЬКИЙ Павло Павлович - кандидат юридичних наук, доцент,
Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут Національного
університету «Одеська юридична академія» кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права

ORCID: 0000-0002-2406-766X

УДК 336.76:005.591.2

DOI 10.32782/NP.2023.3.22

Стаття присвячена дослідженню ефективності платіжних систем, які є запорукою стабільного функціонування фінансової системи та економіки країни загалом. Підкреслено, що підвищена увага до платіжних систем, як однієї з важливих складників банківської системи, спричинена багатьма аспектами, серед яких всеохоплююча цифровізація та глобалізаційно-інтеграційні процеси. Зазначено, що необхідно удосконалювати українське платіжне законодавство шляхом прийняття відповідних змін для того, щоб сприяти стабільному функціонуванню фінансової системи через міжнародну співпрацю.

Звернено увагу на цифрові гроші Національного банку як електронної форми грошової одиниці України, яка є законним платіжним засобом на території України та приймається фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій. Аргументовано впровадження е-гривні на платіжному ринку України, запуск якої планується на кінець року. Розглянуто проєкт концепції цифрової гривні, яка покликана виконувати всі функції грошей та доповнювати в цьому готівкову та безготівкову форму гривні. Зазначено, що використання е-гривні має бути зручним та доступним для всіх верств населення, юридичних осіб, державних органів, банків та небанківських установ.

Зроблено висновок, що розробка та впровадження е-гривні повинні сприяти удосконаленню платіжної інфраструктури України, цифровізації економіки, забезпеченню економічної безпеки держави, зростанню рівня про-

зорості розрахунків, підвищенню довіри до національної валюти, підтриманню цінової та фінансової стабільності як запоруки стійкого економічного зростання.

Тож аргументовано, що досягнення інформаційних технологій дозволяють розвинути нові форми електронних платежів, які знаходяться на стадії впровадження. Важливим питанням для цифрових валют є те, як їх контролювати з метою запобігання корупції та не допускати зловживань для відмивання коштів.

Ключові слова: фінанси, фінансова система, платіжні системи, цифрова валюта, електронні гроші.

Постановка проблеми

Фінансова система України функціонує сьогодні в складних умовах. Рік війни показав героїзм та незламність українського народу, виявив сильні та слабкі сторони державного управління. Ключовими викликами для економіки країни стало падіння виробництва та послаблення стійкості державних фінансів. Через це посилилися ризики для публічних фінансів та багатьох інститутів фінансової системи. Враховуючи те, що функціонування фінансової системи залежить від взаємозв'язків між різними її інститутами, серед завдань які постають перед країною, – ефективне використання наявних фінансових ресурсів. Зростаючі потреби витрат на оборону країни, соціальну підтримку громадян та відновлення зруйнованої війною інфраструктури вимагають

перегляду підходів до формування фінансової політики в країні з метою ощадливого та ефективного використання фінансових ресурсів.

Зі вступом у світовий цифровий простір та переходом на новий рівень розвитку очікується прозорість ефективного використання публічних фінансів з поступовою адаптацією до цифрового середовища. Так звану «революцію» у фінансах можуть створити цифрові гроші центральних банків.

Фінанси, виражаючи суспільні відносини, мають свою специфіку в кожному інституті фінансової системи. Нині готується концепція нової Стратегії розвитку фінансового сектору, затвердження якої планується на червень. Її розроблення передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом.

Стрімкий розвиток сфери цифрових валют, який спостерігається в останні роки, відбувається з використанням різних технологій та застосуванням різних моделей правового регулювання. Центральними банками багатьох країн досліджується прагнення до зменшення частки готівкових розрахунків в обігу з метою підвищення швидкості, зручності і прозорості платежів. Національний банк України, як і центральні банки країн Європейського Союзу, почав вивчати ще у 2016 році можливість випуску власної цифрової валюти (e-гривні), що було пов'язане зі стрімким зростанням ролі інновацій у фінансовому секторі та появою на ринку нових платіжних технологій. Із запровадженням нової правової дефініції «цифрові гроші Національного банку України» постає необхідність у науковому дослідженні їх впровадження та з'ясування їх впливу на стабільність функціонування фінансової системи.

Метою статті є дослідження ефективності платіжних систем як запоруки стабільного функціонування фінансової системи.

Виклад основного матеріалу

Виконуючи провідну роль в економіці країни, платіжні системи забезпечують здійснення суб'єктами правових відносин переказу коштів і розрахунків за зобов'язаннями,

що виникають у процесі фінансової діяльності держави, адже відомо, що надійність та ефективність платіжних систем є запорукою стабільного функціонування фінансової системи та економіки країни загалом. Підвищена увага до платіжних систем, як однієї з важливих складників банківської системи, спричинена багатьма аспектами, серед яких всеохоплююча цифровізація та глобалізаційно-інтеграційні процеси. Важливими питаннями постають максимальна доступність та зручність виконання платіжних операцій, спрощення процедур доступу для надання платіжних послуг та отримання якісної платіжної послуги. У складних умовах повномасштабної війни в Україні продовжується реформа фінансового сектору згідно зі стандартами Європейського Союзу, послідовно виконуючи вимоги Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, поступово наближуючи правове регулювання фінансового сектору України до стандартів і правил ЄС, імплементуючи в українське законодавство акти права ЄС.

Національний банк у 2022 році розробив нормативно-правові акти, спрямовані на реалізацію вже прийнятих євроінтеграційних законів у сфері платіжних послуг, захисту прав споживачів тощо. Нормативно-правові акти Національного банку передбачають впровадження таких актів ЄС, як: Директива (ЄС) 2015/2366 [1], Директива 2009/110/ЄС [2]. Важливо, щоб також відповідні зміни були проведені в українському платіжному законодавстві, сприяючи стабільному функціонуванню фінансової системи через міжнародну співпрацю.

Відповідно до ст. 7 п. 7 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських та платіжних технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних, облікових систем, національної системи електронної дистанційної ідентифікації Національного банку (системи BankID Національного банку), встановлює умови взаємодії суб'єктів у таких системах, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та ді-

яльності на платіжному ринку, засобів захисту інформації про банківську діяльність та діяльність на платіжному ринку [3]. Цифрові гроші Національного банку як електронна форма грошової одиниці України є законним платіжним засобом на території України, приймається фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків тільки у випадках, передбачених законодавством України. Серед функцій Національного банку є здійснення емісії цифрових грошей Національного банку, визначення порядку їх випуску, зберігання та погашення, а також особливості виконання платіжних операцій з їх застосуванням. Причому Правління Національного банку приймає рішення про емісію валюти України, цифрових грошей Національного банку та вилучення з обігу банкнот і монет. Емісія цифрових грошей Національного банку здійснюється тільки в безготівковій формі відповідно до Закону України «Про платіжні послуги».

Враховуючи те, що розвиток сучасних інформаційних технологій спричинив цифровізацію всіх сфер нашого життя, у тому числі, у сфері фінансів, дозволивши перевести цю сферу з паперової у цифрову форму, оперативно здійснюючи різні операції, постає питання визначення ролі цифрових валют у фінансовій системі країни та дослідження ефективності платіжних систем як запоруки стабільного функціонування фінансової системи.

Слід зазначити, що розглядалися дві моделі впровадження е-гривні на платіжному ринку: централізовану та децентралізовану. У випадку централізованої моделі емісію здійснює регулятор. У разі децентралізованої – випуск учасниками платіжного ринку під наглядом Національного банку України. До переваг централізованої системи НБУ відніс прозорість схеми, зниження витрат при використанні блокчейн-технологій у порівнянні з картковими платіжними системами та зменшення обігу готівки. Були передбачені і недоліки: збільшення навантаження власне на Національний банк щодо впровадження нових регуляторних актів, розробка платформи «Електронна гривня», робота з кінцевими користувачами (що не

властиво для нього) та зміщення ліквідності з банківської системи до регулятора. Спроба знайти модель впровадження е-гривні на платіжному ринку закінчилась прийняттям централізованого варіанту.

Звертаючись до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року [4] (Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021) законодавцем було унормовано поняття електронного платіжного засобу, яке розглядалося як платіжний інструмент, що надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ. У свою чергу, платіжний інструмент визначався як засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів законодавством були віднесені документи на переказ та електронні платіжні засоби. Документ на переказ розглядався як електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами – учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів.

Оскільки повномасштабне впровадження е-гривні на платіжному ринку України потребувало внесення змін як до чинних Законів України, так і до нормативно-правових актів Національного банку, на час проведення пілотного проєкту із упровадження Платформи «Електронна гривня» та е-гривні було прийнято рішення діяти в рамках нормативної бази, яка регулює обіг електронних грошей в Україні, як достатньої для дослідження технології та можливостей упровадження подібних рішень Національним банком України.

Тож правовими підставами Національного банку на проведення Пілотного проєкту з упровадження Платформи та е-гривні стали Закони України «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про банки і банківську діяльність», Положення про електронні гроші в Україні [Положення про електронні

гроші в Україні. Постанова Правління Національного банку України від 04 листопада 2010 року № 481 (зі змінами)], інші закони України та нормативно-правові акти Національного банку.

В аналітичній записці за результатами пілотного проекту «Е-гривня» зазначено, що на кінець 2018 року в Україні функціонувало 42 внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи, створені резидентами та нерезидентами, а також дві системи, створені Національним банком. Серед них, зокрема: Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ), карткові платіжні системи (внутрішньодержавна НПС «ПРОСТІР» і міжнародні MasterCard, VISA та UnionPay International) та системи переказу коштів [5]

Сьогодні діє Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. [6], який унормовує загальні засади випуску та використання в Україні цифрових грошей. Закон визначає поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, встановлює винятковий перелік платіжних послуг та порядок їх надання, категорії надавачів платіжних послуг та умови авторизації їх діяльності, визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, загальні засади випуску та використання в Україні електронних грошей та цифрових грошей Національного банку України, установлює права, обов'язки та відповідальність учасників платіжного ринку України, визначає загальний порядок здійснення нагляду за діяльністю надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, порядок здійснення оверсайта платіжної інфраструктури. Відповідно до цього Закону, електронний платіжний засіб розглядається як платіжний інструмент, реалізований на будь-якому носії, що містить в електронній формі дані, необхідні для ініціювання платіжної операції та/або здійснення інших операцій, визначених договором з емітентом. Електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багаточільового викорис-

тання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей. Цифрові гроші Національного банку України – електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України.

Необхідно відмітити, що перелік емітентів електронних грошей значно розширений прийнятим Законом. Сьогодні емітент електронних грошей - установа електронних грошей або інша визначена Законом юридична особа, яка надає платіжні послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців, та має право на надання такої платіжної послуги відповідно до законодавства. Банки мають право надавати платіжні послуги з випуску та виконання платіжних операцій з електронними грошима, у тому числі, відкриття та обслуговування електронних гаманців, лише після включення їх до Реєстру як емітентів електронних грошей.

Зазначимо, що грошові кошти (кошти) існують в Україні у готівковій (формі грошових знаків) та безготівковій (формі записів на рахунках) формах. Вони відповідно до законодавства включають також електронні гроші та цифрові гроші, які існують лише в безготівковій формі. Грошові знаки випускаються у формі банкнот і монет, що мають зазначену на них номінальну вартість. Гривня як грошова одиниця України є законним платіжним засобом в Україні, приймається всіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення платіжних операцій та розрахунків. Електронні гроші, номіновані в гривні, та цифрові гроші використовуються фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків тільки у випадках, передбачених законами України або нормативно-правовими актами Національного банку України. Під час проведення платіжних операцій використовуються кошти в готівковій або безготівковій формі. Як правило, гроші виконують такі основні функції, як міра цінності, засіб обігу, засіб платежу, засіб збереження та накопичення цінності. Цифрові валюти

центрального банку залежно від схеми використання мають ефективно виконувати функції фіатних грошей. Зокрема, цифрова валюта центрального банку, що зберігається на рахунках, може бути засобом обігу (рахунки, на яких зберігається цифрова валюта центрального банку, можуть відкриватися як у центральному банку, так і в комерційних банках у межах партнерства держави і приватного сектору). Нарахування відсотків на цифрову валюту центрального банку може забезпечити накопичення цінності, що відповідає нормі прибутку інших безризикових активів, таких як короткострокові державні цінні папери.

На саміті Європейського Союзу в червні 2022 року Україна отримала довгоочікуваний статус кандидата на членство в ЄС. Наступний крок зумовлений виконанням так званих семи критеріїв Єврокомісії: від антикорупційної реформи до законодавства в галузі медіа та захисту національних меншин.

Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити, що цифровою гривнею є електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є тільки Національний банк України та яку може використовувати будь-хто, але в передбачених законом випадках. Тобто е-гривня – це цифровий аналог гривні, яка обмінюватиметься на готівку або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1, це електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк. Окрім бланкетної норми, жодних інших правил законодавством не встановлено. Основною відмінністю цифрової валюти центрального банку від інших видів електронних грошей є те, що емітентом останніх може бути банк та інші установи електронних грошей (компанія, яка отримала від регулятора право на випуск та виконання платіжних операцій з електронними грошима), які беруть на себе зобов'язання з їх погашення (зрозуміло, під пильним наглядом НБУ). Необхідно, щоб розробка та впровадження е-гривні сприяла удосконаленню платіжної інфраструктури України, цифровізації економіки, забезпеченню економічної безпеки держави, зростанню рівня прозорості розрахунків, підвищенню довіри

до національної валюти, підтриманню цінової та фінансової стабільності як запоруки стійкого економічного зростання. Важливим питанням постає посилення монетарного суверенітету держави та спроможності Національного банку підтримувати цінову та фінансову стабільність як запоруку стійкого економічного зростання.

Тож досягнення інформаційних технологій дозволили розвинути нові форми електронних платежів, які знаходяться на стадії впровадження. Основним питанням для цифрових валют є те, як їх контролювати з метою запобігання корупції та не допущення зловживань для відмивання коштів.

Література

1. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20151223>

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/110/ЄС від 16 вересня 2009 року про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей і пруденційний нагляд за нею. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02009L0110-20180113>

3. Про Національний банк України. Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

4. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні. Закон України № 2346-III від 5 квітня 2001 року (втратив чинність).

5. Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи «Електронна гривня» та електронних грошей Національного банку України (е-гривні). Київ, 2019. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf?v=4

6. Про платіжні послуги. Закон України № 1591-IX від 30.06.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20?find=1&text=%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE#top>

Latkovskiyi Pavlo

**EFFICIENCY OF PAYMENT SYSTEMS
AS A KEY TO THE STABLE FUNCTION-
ING OF THE FINANCIAL SYSTEM**

The article is devoted to the study of the effectiveness of payment systems, which are the key to the stable functioning of the financial system and the country's economy in general. It is noted that the financial system of Ukraine functions today in difficult conditions. Risks for public finances and many institutions of the financial system have increased. Given that the functioning of the financial system depends on the interrelationships between its various institutions, one of the tasks facing the country is the effective use of available financial resources. The growing needs for spending on the defence of the country, social support of citizens and the restoration of infrastructure destroyed by the war require a review of approaches to the formation of financial policy in the country with the aim of economical and efficient use of financial resources.

It is emphasized that increased attention to payment systems, as one of the important components of the banking system, is caused by many aspects, including comprehensive digitalization and globalization and integration processes. It was noted that it is necessary to improve the Ukrainian payment legislation by adopting appropriate changes to promote the financial system's stable functioning through international cooperation.

Attention was drawn to the digital money of the National Bank as an electronic form of the monetary unit of Ukraine, which is a legal tender in the territory of Ukraine and is accepted by individuals and legal entities for payment transactions. The introduction of the e-hryvnia in the payment market of Ukraine, which is planned to be launched at the end of the year, is argued. The project of the digital hryvnia concept, which is designed to perform all the functions of money and complement the cash and non-cash form of the hryvnia, was considered. It is noted that the use of e-hryvnia should be convenient and accessible to all segments of the population, legal entities, state bodies, banks and non-banking institutions.

It was concluded that the development and implementation of the e-hryvnia should contribute to the improvement of the payment infrastructure of Ukraine, digitalization of the economy, ensuring the economic security of the state, increasing the level of transparency of settlements, increasing trust in the national currency, maintaining price and financial stability as a guarantee of sustainable economic growth.

Therefore, advances in information technologies allow the development of new forms of electronic payments, which are at the stage of implementation. An important issue for digital currencies is how to control them to prevent corruption and misuse for money laundering.

Keywords: *finance, financial system, payment systems, digital currency, electronic money.*